

naiskirjoittajien kesken, eikä edes tasapuolinen huomio historian naisille ja miehille. On paljastettava, miten erilaiset vallan rakenteet näyttäytyvät sukupuolijakoon ja seksuaalisuuteen liittyvissä kategorioissa ja normeissa. Tämänäyttävien kysymyksenasettelujen pohjalta on seksuaalisuuden historiasta tullut tärkeä tutkimuskenttä esimerkiksi Michel Foucault'n, Luce Irigarayn, David Halperinin ja Martha Nussbaumin kaltaisten tutkijoiden työn ansiosta. Mutta paljon on vielä tekemättä. Historiallinen Aikakauskirja tervehtii ilahtuneena ajatusta seksuaalisuuden kokemuksen historiallisten kerrostumien selvittämisestä myös Suomen historian osalta.

HEIKKI YLIKANGAS

HEIKKI YLIKANGAS on kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen professori ja kirjallisuuden tutkimuskeskuksen johtaja.

Suurten historiallisten prosessien selittämisestä

Keskustelu dosentti Petri Karosen kirjan Pohjoinen suurvalta ympärillä jatkuu. Akademia-professori Heikki Ylikangas vastaa Karoselle.

■ Arvostelin vastineessani HAik 3/2000 Petri Karosen tapaa sivuuttaa ensikäden lähteet tulkitessaan nuijasotaa. Hänen vastineensa HAik 4/2000 vahvistaa nähdäkseni täydellisesti kritiikkini oikeutuksen.

Ensinnäkään Karonen ei vastaa mitään yksilöityä, kun yksilöidysti kysyn, mistä tutkimuksesta on peräisin tieto, jonka mukaan linnaleirimaksu korvattiin joissakin osissa maata verovaroista ja maksua yleisesti vähennettiin Täyssinän rauhan (1595) jälkeen. Hän ei siis osaa vastata kysymykseen. Toi-

sekseen hän väittää – mikä minusta on erittäin omituista – minun perustaneen tulkintani nuijasodasta yksinomaan pohjalaisten vajaan kahta vuotta sodan päättymistä vanhempaan (Karonen puhuu varmuuden vuoksi useista vuosista) valitukseen vuodelta 1599.

Miten niin vain siihen? Vastineessani painotin voimakkaasti, että kyseinen lähde on vain yksi – kylläkin tärkeä – monien muiden vastaavien joukossa. Koska Karoselta lienee päinvastaisista väittämistään huolimatta jäänyt lukematta *Nuijasota*-teokseni ensimmäisen painoksen yhteenveto (s. 317), siteeraan sen lyhennellen tähän. (Kritiikkini kohdistui silloin Pentti Renvallin tulkintaan, muotoiltu vuosina 1939 ja 1949).

"Säätyristiriidan, talonpoikien yhteiskunnallisesti uhatun aseman, miltei täydellistä huomiotta jättämistä on vaikeahko käsittää, kun sitä tarkastelee ajan lähdetietoja vasten. Tulkinnan laatija [Renvall] on ollut perillä talonpoikien tilojen ja muun varallisuuden laajamittaisesta siirtymisestä ylempien ryhmien haltuun. Hän on epäilemättä lukenut alussa siteeratun 300 talonpojan valituksen, jossa säätyvastakohtaisuus esiintyy mitä selkeimmin, samoin monet muut samasta ilmiöstä todistavat valitukset.

Rajankäyntivaltuutetun Sven Joninpojan kirjeen, jossa tämä kertoo kapinaan nousseitten talonpoikien päättäneen aiheuttaa tuhoa kaikkialla siellä 'missä jollakin tapaa on talonpojasta hyödytty', hänen on täytynyt tuntee. Edelleen hän tiesi talonpoikien suunnitelman ratsutilojen, knaapi- ja aateliskartanoiden hävittämisestä, samoin sen, että Flemingille antoivat tukensa kapinan kukistamisessa myös ne Suomen aatelisista, jotka kannattivat herttuaa ja pysyivät tämän vakiintuneina vastustajina. Pohjalaisten valitukset [kyse muistakin kuin vuoden 1599 valituksesta], joissa nämä pyysivät päästä joutumasta aatelin lampuodeiksi ja saada säilyttää vapautensa, eivät ole voineet jäädä häneltä kokonaan huomaamatta (-). Renvall oli myös kaikella varmuudella lukenut Stålarmin herttuan valtiopäiväkuutsuun 1597 antaman vastauksen, jossa Stålarmin toteaa, että mikäli

talonpojille annetaan valta tuomita 'tuskin yksikään aatelismies tai sotilas säilyisi'. Nihtien luopumisen Suomen aatelisista ja sen perustelut hän on epäilemättä tiennyt, samoin porvarien asettumisen Kaarlen taakse tämän valloittaessa Suomen. Ylipäättäen Renvallilta ei ole voinut – ei ainakaan lähteiden puutteessa – jäädä havaitsematta, että kysymyksessä oli 'sarkatakkien' ja 'verkavaatteisten' välinen sisällissota.”

Näihin kaikkiin kohtiin löytyy kirjassa tarkemmat lähdeviitteet. Kuinka siis Karonen, joka ilmoittaa lukeneensa viitteissään mainitut kirjat, voi väittää, että tulkintani perustuu vain vuoden 1599 valitukseen? Onko menettely tahallista? Tulkintani lähdevaraisuudessa on ainakin osittain myös Karosen kaipaama selitys siihen, miksi käsitykseni ei ole oleellisilta osiltaan muuttunut, vaikka olenkin ottanut analyysiini mukaan laajan kansainvälisen vertailun. Karonen ei ole vertailuja tehnyt. Eipä totisesti ihme, että Karosen katsannossa nuijasota on pelkätään kotimainen ilmiö. Ilman kansainvälistä vertailua tähän tulokseen tietysti täytyykin tulla.

Nuijasota oli kapina, joka on epäonnistuneessaan aina myös rikos. Rikollisuuden historiassa, jossa Karoseen on johtamassani projektissa luotettu niin, että hänelle on avattu pääsy merkittävälle kansainvälisille foorumeille, Petri Karonen harrastaa kansainvälisiä vertailuja. Miksi ei siis myös tässä? Minkähän merkillisen seikan vuoksi? Se että ratkaisu johtuisi ulkotieteellisistä tekijöistä, on korkealla moraalilla varustetusta Karosesta kyseen ollen (hänhän selittää aatelinkin käytöksen asianomaisten korkealla moraalilla) täysin poissuljettava vaihtoehto. Selitys on tieteellinen – mikä?

Karonen sanoo vastineessaan, että kiihotus ei ole hänellä pääasiallinen syy nuijasotaan. Eikö? Kun hän sulkee pois muut selitysvaihtoehdot säätykapina niihin lukien, korostuu kiihotuksen merkitys tietysti väkisinäkin. Itsekin hän tähdentää kirjassaan, että ”Kaarlen kiihotuksen merkitys oli suuri. Se oli tyytymättömyyden lopullinen laukaisija.” Kiihotuksen keskeisyys Karosen tutkimusotteessa on sitäkin ilmeisempi, kun

hän selittää talonpoikien reduktiomyönteisyyden 1600-luvun lopussa propagandan seuraukseksi – siis yllytyksen aikaansäämaksiksi! Sillä kertaa menestyksellisenä kiihotajana toimi papisto. Eikä silloinkaan vastapropaganda mitenkään purrut. Kummallisen sosiaalisesti valikoivaa tuo kiihotuksen vaikutus!

Kuten viimeksi mainitusta havainnosta huomataan, olen lukenut Karosen kirjasta vähän muutakin kuin juuri nuijasotaa koskevan kohdan. Valitettavasti vain tuo muu ei ole käsitystäni kohentanut. On todella jälkijättöistä selittää mittavia historiallisia prosesseja pelkän tai edes pääosin kiihotuksen avulla. Sellaisesta olisi jo luullut päästy. Kokonaisuudessaan kirja on askel taaksepäin, ei eteenpäin.

Karonen korostaa, että vuonna 1977 julkaisemalla Nuijasota-kirjallani oli useita kriitikkoja. Niin olikin, mutta se on tiedemaailmassa aivan tavallista silloin, kun joku esittää perusteiltaan uuden tulkinnan jostakin tärkeästä kysymyksestä. Silloin on sääntönä, että tutkija saa puolustaa käsitystään pitkään yksin. Tulkinnan todellinen paino mitataan vasta vuosien kuluttua. (Tiedän toki hyvin, että Karonen ei ole joutunut kohtaamaan tällaista tilannetta eikä valitsemallaan tutkimusotteella siihen koskaan joudukaan). Tässä tapauksessa kylläkin tulkinnallani oli alusta alkaen vaikutusvaltaisia tukijoita, mm. alan silloinen paras specialisti Armas Luukko. Ja niitä on tullut vuosien mittaan enemmän, kun taas keskustelun vastapuolen näkemysten kannatus on vähentynyt. Asiantuntijalausunnossaan vuonna 1992 englantilainen Anthony F. Upton liitti kirjani merkittävimpiin suomalaisiin historiateoksiin sodan jälkeen. Merkittistä on, että kehenkään näistä Karonen ei sanallakaan viittaa, vaikka hän ilmoittaa tavoitteenaan olleen ”kirjoittaa eri näkökannat yhdistävä tasapainoinen esitys”.

Jos tavoite todella oli tällainen, Karonen on siinäkin suhteessa pahanlaisesti epäonnistunut.